

ВЫКЛІЧНІК

Асноўныя паняцці: выклічнік, разрады выклічнікаў паводле паходжання (вытворныя і невытворныя) і значэння (эмацыянальныя, волевыяўленчыя і моўнага этыкету).

1. Спішыце сказы. Падкрэсліце выклічнікі, вызначце разрад выклічнікаў паводле паходжання і значэння.

1. Вечны Агонь гарыць. І аднекуль з зямлі гук сыходзіць такі, нібы сэрца там б'ецца. Жах! Я там слязьмі залівалася. Стаяла і думала: а я ж, людцы мае, перажыла ўсё тое. Перажыла! (Парх.). 2. О, Беларусь! Мой лёс, мой вечны боль. Мая невыспеваная давеку песня! (Гіл.). 3. Багацце трэба вам паэтава? Дык калі ласка! Вось яно. Бярыце! Ён жа дзеля гэтага капіў – з народам заадно (Гіл.). 4. Стрэл. За стрэлам – нядружны залп. Стрэл ізноў. Яшчэ раз залп. – Гэй! Выходзь, немчура, на сонца! (Гіл.). 5. Эх, правадніца, правадніца, люблю я твой вандроўны дом, хачу з табою парадніца, зрабіцца паўправадніком (Панч.). 6. --Ну як, таварыш Бадэль, накармілі вас? – Дзякую. Наеўся, як на Дзяды (Кр.). 7 Цяпер кажу: ну, што ж – карай! Карай!... Хоць, можа, усё ж і не прапашчы я зняверца (Гіл.). 8. Трымаючыся за яловую лапку і выглядаючы збоч яе як з-за аховы, дзяўчына пасмялела: -- Ой, божа, хто вы? (І.М.). 9. Гыля, гыля, вершаняты, вершаняты-птушаняты! Годзе песціцца, туліцца ў душы, як у гняздзе! (Гіл.). 10. Раптам сталася нечаканае: плотка сарвалася з кручка... І ў той самы момант ззаду пачуўся голас: - Нічога, браце пісьменнік, не зробіш: і тут бываюць творчыя няўдачы. Ну, здароў! (Б.). 11. – А не наравісты [конь] ? – пытаюся я. – Пес!... – запсыкаў цыган, вылупіўшы на мяне свае хітрыя вочы (Як.). 12. Дзень добры, Кіеў, непаўторны Кіеў! Я палюбіў твой воблік з даўніх дзён (Панч.). 13. Ах, ах, ды ў гэтым месяцы яшчэ забіты весніцы, марозам прымарожана, прымружана шчэ лужына завейлівым сняжком (Стр.).

2. Высветліце значэнні, якія выражаюцца аднолькавымі выклічнікамі.

1. Ну, сціхні, ша! Чаго ты плачаш? – Антось племянніцу ўцяшае і нос крысом ёй абцірае (К-с). 2. Ну ж і балота! Вось атрута, то не работа мне – пакута (К-с). 3. Вось гэта рыба! Кілаграмы на два зацягне. Ну і ну!... (Р.І.). 4. Ах, дачушка, дачушка! – уздыхнула гара (К-с). 5. Ах, як муцім дзеля рыбка вадаём! Эгаізм нават самай нізкай пробы бессаромна і бязбожна вадаём за духоўны і культурны рост асобы (Гіл.). 6. Ах, вунь ён дзе, клянок! Невялічкі, зусім непрыкметны побач з волатамі-дубамі (Шам.). 7. Ах, якая ты жорсткая ўсё-такі, мудрасць людская (Гіл.). 8. О, дзядзька спосабаў меў многа даняць праціўніка малога! (К-с). 9. О, як пралічыліся злыдні-прарокі, што прагнулі бачыць мой край безыменным! (Гіл.). 10. Эх, як слаўна, як прыгожа, хораша, прыстойна! (К-с). 11. Эх, браце: смерць не разбірае і не глядзіць нікому ў зубы (К-с).

3. Складзіце сказы, у якіх бы словы *ну, а, жах, дудкі, марш, дзякуй* ужываліся як выклічнікі і як знамянальныя ці службовы часціны мовы.

4. Размяжуйце выклічнікі і гукапераймальныя словы. Растлумачце іх значэнне і ролю ў сказе.

1. У любімай мове, роднай, наскай, ах, якія словы: “Калі ласка!...”. Як звіняць яны сардэчнаю струною, праз усё жыццё ідуць са мною (Бр.). 2. Я глядзеў у неба і бачыў, як у ягонай вышыні над лесам адзінока кружыў коршак, і толькі яго тонкае, адрывістае “кіў-кіў” даносілася да зямлі і абуджала гэты лясны спакой (Бясп.). 3. У Васі ж было сваё разуменне шчасця, і якой бы нязначнай ні здалася каму прычына яго сённяшняга настрою, скажыце дзякуй, калі лёс пашле вам такія прыемныя хвіліны (Краўч.). 4. Даўшы “дзень добры”, Зося патапталася ў парозе, абабіла з валёнкаў снег і падышла да грубка, села моўчкі на табурэтку (З.П.). 5. Марыля брала жмакамі салому, па жолабе падавала яе ў

барабан. Вострыя касыя нажы весела перагаворваліся “шых- шых- шых- шых- шых- шых...” (З.П.). 6. І калі ўжо зрок ледзь-ледзь нашчупваў у шэрай засмужанай высі тую рухавую рыску, з неба зляцеў на зямлю распачна-абрывісты гук: -- Курл!... Курл!... Курл!... (В.Б.). 7. Часам мерна, паважна адбівалі ў гняздзе на зялёнай Зайчыкавай страсе сваё “клё-клё-клё” бусел ці бусліха (І.М.). 8. А ў дрывотні я пачуваўся, далібог, лепей, чым прарок Іёна ў чэраве Левіяфана (У.А.). 9. І – ха-ха-ха! Міхась рагоча: ён паказаць тым смехам хоча, што ашукалісь нечакана, прыдбаўшы гэткага пана (К-с). 10. Бывайце здаровы, жывіце багата, ужо ж мы паедзем дадому, дахаты (Р.). 11. Я пакідаў маленства край, дзе жыў жыццём вясёлым, прыйшла і мне чарга бывай сказаць лясам і долам (А.К.). 12. Дабранач, Зося!... Хай вам спіцца соладка! (Гіл.). 13. “Тух-тух-тух-тух!” – заклакатаў сярдзіта поезд, магутна дыхнуў дымам, выкаціўшы ўгору чатыры клубкі, а следам за гэтым засвістаў тонка-прарэзліва і працяжна. “Кіў-гець!” – скрыганулі вагоны, і поезд здрыгануўся, бразнуў крукамі, грывнуў буферамі, здрыгануўся, зрушыўся з месца і, пазвоньваючы сцэпамі, пакаціўся па рэйках, штораз прыбаўляючы ход (К-с).

5. Спішыце сказы. Пастаўце знакі прыпынку пры выклічніках і ахарактарызуйце іх: разрад паводле паходжання (вытворны ці невытворны) і паводле значэння (эмацыянальны, волевыяўленчы ці моўнага этыкету).

1. Эх, любачка! Ты яшчэ мала жывеш на свеце і шмат чаго не цяміш, блазніца (К-с). 2. А Ото ж грыбкі! І так рана з’явіліся! (К-с). 3. – Заходзьце калі ласка. Здымайце свой пінжачок – сушыцеся (Грах.) 4. Твая душа не змірыцца з хімерай. – Гэй будзь ласкавы, -- закрычыць яна, -- мне родных гукаў выдаць той жа мерай, якою выдаў хлеба і віна! (Гіл.). 5. Ну хопіць, -- раптоўна страпянуўся Нікіфаровіч і, насунуўшы шапку на галаву, звярнуўся да моладзі (Бр.). 6. – Добры дзень Рэня! – звычайна вітаў ён яе. – А Алёшка! Дзень добры дзень добры... (Лыньк.). 7. – Дабранач! – з усмешкай агледзеўшы ўсіх прысутных, развітаўся Алесь (Каратк.). 8. – Бывайце здаровы, як рыжкі баровы, -- адыходзячы, гучна засмяўся сусед. І ў доме запанавала цішыня (Р.М.). 9. Мёд ваш, відаць, ох старэнькі? Гляк, бач, ад моху сівенькі... (К.Б.). 10. – А дзядзька, дзядзечка, сакол!к! Насып мне ягад у прыполік! (К-с).